

Зоран Видојевић

НОВИ СОЦИЈАЛИЗАМ КАО ЕПОХАЛНА ПОТРЕБА

- излагање на промоцији књиге Вјерана Катунарића „Свјетски антибарбарус, о узроцима пропасти бившег и надоласка новог социјализма“ (Филозофски факултет у Београду, 29 мај 2014), издавач „Друштво 'Повијест изван митова'“, Загреб, 2013. -

Сматрам да су духовне везе, а у њиховом оквиру теоријске - трајније и у дубљем смислу значајније од оних политичких, односно, међудржавних. Јер, прве носи етика истинољубивости и способност надилажења распада држава, а друге сукоби интереса, страсти за влашћу, а често и сабласти прошлости. Стога, боравак наших гостију из Загреба овде, има не само теоријски, него и шири културни значај. Уклапа се у ангажман против судбоносне „проклете авлије“, ако се она схвата као континуум зла, који је једна од битних одредница историје балканског тла. Такав ангажман не произлази из ма колико респектабилне учености, из неког

„литерарног“ хабитуса, него из „личне једначине.“

Књиге као што је ова Катунарићева не само да су ретке, с обзиром на њихов квалитет, интелектуалну и моралну храброст, честитост и вредносну усмереност њеног аутора, него су и преко потребне ради теоријско-практичког суочења са светом и временом у коме живимо. У њој је садржана опора дјагноза стања савремене цивилизације као, како Катунарић каже, „трагедије општег добра“ и „епохалног помака уназад.“

Говорити данас о социјализму, чак и ако је реч о новом, а не реал-социјализму, у претежном броју случајева значи бити системски маргинализован, изложен подсмеху припадника вазалних елита, не само оних политичких, него и псеудо-интелектуалних, бити третиран као носилац заства мрака. У те елите спадају многи припадници бивше номенклатуре, негдашњи „ватрени“ борци за социјализам, данашњи капиталисти, и, тобоже, убеђени либерали, као и њихова услужна интелигенција. Ниуком случају они не могу бити истински бранитељи оног што су цивилизацијске вредности либерализма. Лажност само мења ликове, прилагођене интересима и коњукурсној идеолошкој матрици. У њима се сада подупиру „пећински анти-комунизам“ и „пећински либерализам“.

Катунарићева књига најпре намеће значај одговора на два кључна питања. Прво је: *у чему се огледа варварство у садашњем свету?* Оно има више својих видова и узрока, од међусобног истребљења племена, попут оног у Руанди, крвавих сукоба на националној и религиозној основи, чији је један од доказа оно што се догађало у земљи у којој смо до недавно скупа живели. Али главни облик савременог варварства је оно *ултра-модерно*, које у име слободе, људских права и демократије, када се саберу све његове жртве, уништава стотине хиљада људи, те за собом оставља пустош. Његови творци су кључне државе НАТО-а, пре свега, најмоћнија од њих. Србија је то искусила. Сутра такву улогу, спојену с глобалном лажју, може преузети неки други савез држава, које теже потчињавању света свим средствима и за које су животи народа, безобзирном пропагандом оцрњених, пуки потрошни материјал.

У вези с тим појављује се друго кључно питање. Наиме, *је ли уопште могућ нови социјализам* у околностима када оно што се означава неолибералним капитализмом, и поред своје дубинске кризе, која прелази у пораз, и даље доминира светом, и то у крајње бруталном виду? Није ли дискурс о таквом социјализму само једна ововремена бајка, предео лепе маште, без икаквог додира

са стварношћу? То питање постављам и себи. Јер и сам пишем о неопходности, али и великој неизвесности новог социјализма, као битно боље историјске алтернативе. И стога што је свет и данас разапет између масовних масакара и снова, мада и снови могу бити окрвањени.

Катунарић пише да је „бољи свијет потребно најприје замислити да би био могућ“. Та замишљао претпоставља *конкретну утопију*, идеале који су остварљиви, наравно, никада у потпуности. Тражи стваралачку машту, која се претвара у енергију воље и практичког делања. Али све то мора ићи скупа с *тврдим реализмом*, беспштедним критичким односом спрам поразне садашњости и узрока неуспеха револуција које су носиле квалификатив „социјалистичких“. Конкретна утопија и „рајска слика“ новог, а бољег света, увелико су различите. Тврди реализам у односу спрам садашњости и блиске прошлости, на једној, и таква утопија, на другој страни – нису. Мора се знати *чиме, ради кога и чега, као и како* се укида дубоко нехумани свет и гради заиста битно бољи. То „како“ постаје одлучујући изазов.

Никакве дилеме не може бити поводом тога да садашњи систем веома суровог капитализма, са свим властитим кризама и падовима, поготово у свом перифер-

но-колонијалном виду, *може деценијама потрајати*. Јер испред себе нема јачу контра-моћ, услове, актере и стратегије, као и облике цивилизације, који га ефикасно надилазе. Из таквог стања света може изнићи диктатура, не само она с „осмехом“, хлебом и запослењем, него и она без свега тога. Социјална диктатура таквог капитализма већ се осећа „кожом“. Међутим, она се може комплетирати политичком, пре свега оном с мешавином култа вође-избавитеља, хегемоне партије и псеудо-либерализма, или у виду „демократског фашизма“. Преплитање хаоса и маскираних, али и отворених диктатура, „мекџ“, али и најтврђе моћи, садржани су у логици тог система. Она блокира друштвени бољитак. Још више, у највећем броју случајева, *производи све горе стање*. Систем неолиберализма је *објективни субјект* стања у доминантном делу света, које клизи ка пропасти, не само економској. Иза њега су пре свега стратешки интереси глобално владајуће капиталистичке класе и њених локалних огранака. Једном пуштен у погон он тежи да себи потчини целокупно друштво. И успева у томе.

Из свега тога рађа се реална могућност осветничких *масовних побуна и крвавих револуција*. Не треба заборавити мисао, чини ми се Бароову, да су Октобарска и кинеска револуција

биле револуције против глади. Тај њихов извор није ишчезао. Још ћемо се суочавати с таквим типом побуна и револуција. Њихови замци јављају се и на подручју усмрћене Југославије.

Крваве револуције и побуне, иако у принципу не могу донети бољи социјализам, јер се он не може градити на гробовима изгинулих у њима, јака су могућност унутар стварности низа земаља. Међутим, нови јакобинизам и његов наследник радикални болшевизам, нису само терористичке револуције и „васпитне диктатуре“, него и израз неподношљивих социјалних неправди. Апели на „добрну душу“ и човекољубље у таквим условима немају никакво озбиљније дејство. Но, масовно крвопролиће има огромну цену. Гробови кад-тад „проговоре“ и онемогућују неопходну, изразито већинску сагласност о политичком и општем обликовању друштва.

Системи легализоване плачке друштвеног богатства, масовне незапослености и бесперспективности за многе, посебно младу генерацију, нигде немају већинску подршку, те стога ни супстанцијални легитимитет. А, ипак, опстају комбинацијом сурове социјалне принуде примитивног капитала и *пузеће политичке диктатуре, прекривене псеудо-демократском одором*.

Дакле, опстају, посредством насила,

Но, *дијалектика историје никада није затворена* у неком херметичком временском кавезу, нити је савремени свет залеђен у једној истој слици, данас неолибералној. Није истина да уопште нема никаквих алтернатива светском систему неолибералног капитализма, што Вјеран Катунарић с правом наглашава. Колико су оне снажне и докле ће трајати, друго је, премда веома важно питање. *Није истина да је социјализам историјски мртав*. Има га, али не као новог социјализма, првенствено у неколико земаља Јужне Америке, укључујући и онај чији је један од извора „теологија ослобођења“. То је нека врста смеше харизматског лидерства и државног интервенционизма у корист сиротиње и шире скупине доњих класа и слојева.

Нови социјализам не може настати из социјалне пустиње коју за собом оставља неолиберани капитализам. Било би више од лошег волунтаризма очекивати да се из ње, посебно када је реч о учинцима колонијално-периферног вида тог капитализма, може „ускочити“ у нови социјализам. Он није повесна неизбежност, нити је најјача актуелна могућност. До њега, под многим условима, укључујући одговарајуће стратегије, садржаје и субјекте оновремених *некрвавих револуција*, води *низ тегобних*

прелазних периода. Али припреме, теоријско-практичке, за његов настанак, морале би почети већ сада. Ако ништа друго морала би се сачувати и развијати идеја таквог социјализма. Она је јача од сваке стварности. Јер је ослободилачка и пресеца епохе. За њено опредмећење нужно је, али не и довољно, да нестане сваки облик „ахипелага гулага“, чија је домаћа варијанта Голи оток. Али је неопходно да нестане и сваки вид глобалног „архипелага“ сиромаштва и беде. Уосталом, то су примарни услови настанка сваког иоле демократског друштва. Инсистирање само на првом, а чак и непомињање другог, образац је теоријско-практичке хипокризије.

Највеће изгледе, када се ради о остварљивом социјализму у главнини друштава „транзиције“ из реал-социјализма у капитализам обновљене првобитне акумулације богатства, има *нека врста државно-технократског социјализма, без масовне репресије, који обезбеђује основне егзистенцијалне услове социјално угроженим класама и слојевима, као и реиндустријализацију*. Таквак социјализам, с обзиром на садашње стање у тим друштвима могао би стећи дуготрајну већинску подршку, вероватно по цену сужавања политичких слобода. Између хлеба и тих слобода, у највећем броју случајева, сиро-

тиња и њој блиски слојеви бирају хлеб. То није идеолошки, нити политички, него тешком немаштином, која иде и до социјалног очаја, изнуђени избор.

Треба истаћи да нови социјализам, иако није повесна нужност, јесте *примарна епохална потреба*. Његове негативне претпоставке, које су уједно и позитивне, јесу *укидање сваког облика варварства, политике и економске смрти, експлоатације и људске деградације, као и беде, која није само економска и политичка, него и морална категорија*. У свим тим видовима она расте у друштвима у којима живимо. А савремене левице једва да има. Страх од још горег стања, крах реал-социјализма, сећање на нелегитимну државну репресију која га је дуго обележавала (мада се он не своди на њу), свеколика хегемонија неолибералног модела, али и недостатак стратегије убедљиво бољих историјских алтернатива, у чему и друштвена теорија носи одговорност, укључујући и оно што Вебер назива унутрашњом бедом интелектуалца - производе такво стање. Напоменимо да експлозија беде у одређеном културном амбијенту, може више резултирати нео-фашизмом, него бољим социјализмом.

Идеја новог социјализма има функцију *светионика на повесном хоризонту, али и ону бор-*

бену, будилничку и рефлексивну. Тражи, што Катунарић наглашава, *јединство оног највреднијег из теоријско-практичког наслеђа либерализма и социјализма*. Када је о либерализму реч то је, по мени, најпре, индивидуална слобода, а не профит, приватна својина и тржиште, а о социјализму, то је укидање свих дехуманизујућих неједнакости, а не само оних у материјалним условима егзистенције.

Вјеран Катунарић се залаже за рехабилитацију идеја и обнову пракси непосредне демократије и самоуправљања, што се већ збива у садашњим масовном протестима против капитализма пустоши, посебно оним студентским. Схваћени и институционално остваривани као рационална, а не митска, или привидно-ослободилачка форма економско-политичке организације друштва, они јесу незаобилазни елементи, не само новог социјализма, него и других прогресивних алтернатива том систему. Сведоци смо чињенице да су поборници домаће варијанте неолиберализма, не случајно, крајње агресивно усмерени на ништење идеје самоуправљања као такве.

Нови социјализам није могућ *без нове лествице вредности*. Потребан је коперниковски обрт, не само у теорији сазнања, него и у разумевању пута ка таквом социјализму, обрт у смислу кретања

од духовног ка материјалном, од општељудских вредности ка економији и политици. Неопходно је јединство социјалне, политичке и вредносне компоненте револутивне стратегије (двоструко „е“ у тој синтагми има велики значај). Ради се о хитној потреби радикалног засецања у све што је друштвена трулеж и постепених промена, које су ослоњене на одговарајући субјективитет, с њему примереним знањем, отпором наказности и бестидности, као и залагањем за излаз из историјског беспућа.

Катунарић трага за левицом савременог доба и критички се осврће на њене садашње лажне и окамењене видове. Она се не може свести на покрете, поготово партије, социјално угрожених, мада су они и данас незаобилазни за њен идентитет. Сам концепт савремене левице мора да иде даље од најамника, незапослених и „презрених на свету“. Морао би се односити и на све друге осујећене постојећим системом, од оних који се налазе у статусу испод-најамног робља, до припадника елита знања, који одбијају да своје знање ставе у службу економије смрти, отимачине и раста nihilizma глобалних размера.

Оно што данас важи за левицу највећим делом је у знаку *тешког епохалног пораза*. Партије номиналне левице, сем изузетака, елементи су репродукције систе-

ма неолибералног капитализма, а њихова су вођства, независно од самоперцепције, припадници колонијално-вазалних елита. Као такве су врло пожељан састојак тог система. Ипак, превлађујуће мртвило левице неће предуго трајати. Али се не зна који ће њен тип преовладати.

Безмало све иоле утицајније партије, ради задобијања гласова на изборима, усмерене су ка томе да буду партије „општенародног типа“. Услед тога се јавља теза да се губи подела на левицу и десницу. Такво стање на нивоу партијске феноменологије заиста постоји. Али оно не може опстати. У друштвима која су антагонизована на класу чији припадници све више имају и класе које све мање имају, између којих постоји танка, веома хетерогена средња класа, таква структура мора се изразити и на равни профилисања политичких партја. Сиротињске класе и њима сродни слојеви, иако без довољно материјалних средстава, медијске, а поготово иностране подршке, ипак ће стварати своје борбене партије и транс-партијске облике организовања. И на врху и на дну друштвене пирамиде јачаће политичка радикализација са себи својственим сукоби-ма. Теза о коначном историјском нестанку подела на левицу и десницу социјално је неутемељена.

Но, треба скренути пажњу на нешто значајно, а мало теоријски

запажено. Наиме, највећи део човечанства, по свом животном положају, као и жудњи за остваривањем социјалне правде, слободе и људског достојанства, *објективно припада левици* (на шта скреће пажњу и Ноам Чомски), премда неорганизованој и неосвешћеној. То је првенствено *егзистенцијално опредељење*.

Веома је важно што, како пише Катунарић, нови социјализам спасава људе од „новозапочетог геноцида гигантских димензија које су могле произаћи само из озбиљно оболелог ума“. Томе бих додао да се изопачени ум и *зло знање* оплођују у расту потенцијала глобалног nihilизма, те стога, како аутор књиге о којој расправљамо каже, у „претварању живог у неживо“. Зауостављање тог крајње опасног глобалног тренда у коме се масовно усмрђивање људи од других људи спаја са уништавањем услова живота као таквог, још је важније од искорењивања тешких социјалних неправди, мада је с тиме повезано.

Катунарић заступа гледиште, које је на овим просторима међу ауторима критичке оријентације доста усамљено, када каже да „будући да садржи вјеру у боље сутра, социјализам, као облик свјетовне религије није дијаметрално супротстављен религији и вјерској организацији...“ То гледиште, друкчије формулисано, садржано је и у неким Блоховим, као и

Берђајевљевим радовима. Ако се пажљиво читају Стари и Нови Завет, али и Куран, као и темељни будистички списи, откриће се да је у њима садржана *снажна антикапиталистичка етика*. За субјекте сваког социјализма не би смело бити важно јесу ли верници или нису, него да ли се залажу за наведене ослободилачке вредности.

Савремено варварство, посебно оно државно, позива се и на Бога. Најужаснији злочини често имају као једну од својих битних компоненти бескрајну мржњу према припадницима неке друге религије, односно вероисповести, народу, етничкој групи или раси. Убија се ради истребљења оних који су оквалификовани као сатанино дело, из уверења да се тако чисти људски род и остварује љубав према будућем ближњем.¹ Но, иза те наводне љубави, сем фанатизоване религиозности, најчешће стоји неограничена грамзивост, данас пре свега тежња да се зграбе извори нафте и скупоцено рудно благо, када је реч о варварству у име Христа, Не заборавимо да је 95 одсто Американаца религиозно.² У њих спадају и они који с безбедне

1 О томе говори наслов чланка Х. Хоун-а и Г. Спoерла „Рат из љубави према ближњем“, зборник: „Ка царству добра или апокалипси“, „Филип Вишњић“, Београд, 2003, стр. 37.

2 Исто, стр. 95.

даљине врше масакре над цивилним становништвом и разарају земље. Масакре у име Бога, или због освете за државни тероризам моћних западних земаља врше и фанатизовани поборници исламизма, или какве друге религије, односно вероисповести.

Аутор ове књиге не одговара категорично на питање да ли ће у неком будућем социјалистичком друштву доминирати хришћански, али и световно-филозофски идеал међусобне људске љубави. Оно је повезано с питањем *има ли зло онтолошко-антрополошки статус или не*. Да је досадашња историја препуна зла, не може бити спорно. *Али није сва у знаку зла*. Оно, свакако, има не само системску, материјалну, него и антрополошку основу. Но, то не значи да су сви људи предиспонирани злотвори. Да је тако, онда би свако залагање за бољи свет, свака изговорена реч, свако написано слово о таквом свету, били бесмислени. Већина људског рода је у знаку *онтологије сивог*, што није идеално, али ни погубно. То искуствено сазнање, које није довољно опојмљено, за мене је важан ослонац опрезне наде да свет може бити бољи, мада никада у смислу свеопште хармоније. Нови социјализам није нека врста краја историје и световне теодицеје. Нега нема без *смањивања* зла као таквог, а посебно укидања радикалног зла А за глобалне

међуљудске односе није реално очекивати да сваки човек воли сваког другог човека. Суштина је у томе да га поштује као биће.

Доба глобализације првенствено као „вестернизације“ света ближи се крају. Настаје доба у коме се мешају процеси „истернизације“ света, покушаји заснивања алтернативне глобализације, али и све уочљивије деглобализације. „Вестернизација“ и „истернизација“ света збивају се унутар у основи истог модела друштва – модела неолибералног капитализма. Већ сада попримају облике оштрих сукоба, укључујући и оружане. Они ће јачати. Знатно су опаснији од сукоба карактеристичних за „хладни рат“. Владајућа елита Сједињених Држава сматра да је дошао тренутак да искористи своју огромну војну моћ да би скршила конкуренте, Русију и Кину, и фактички овладала светом. Из тих глобалних сукоба не може настати боље друштво. Ни „вестернизација“, нити „истернизација“ не садрже ту могућност. Он може настати, дугорочно гледано, само из алтернативне глобализације, која садржи компоненту новог социјализма, као и деглобализације која већ наговештава појаву ововременог таласа борби за социјално, национално и општељудско ослобађање. Мањкаве су теорије о глобалној „непрозирности“ блиске будућ-

ности. Кључни планетарни трендови већ се оцртавају.

Најчешће се у оваквим врстама дискурса помиње чувени гранични став Розе Луксембург: „Социјализам или варварство“. Он се данас може радикализовати с обзиром на учинке глобалне економије и политике смрти тако да гласи: „Социјализам или опстанак“. Но, упоредо с тим треба се сетити и Михелсове, такође чувене реченице, да социјалисти могу победити, али не и социјализам. То се у данашњој Европи, укључујући и простор доскорашње „велике“ Југославије, догађа пред нашим очима. Напоменимо да је тај простор суштински обележен оним што означава наслов последњег поглавља књиге Стипе Шувара „Хрватски карусел“, који гласи „Колоније од Триглава до Вардара“. Један од битних услова кретања и ка најскромнијем, а не само новом социјализму, као и свакој другој бољој историјској алтернативи, јесте, управо, ослобађање од колонијалног положаја, поготово у његовом периферном облику. А такав положај свих земаља наследница доскорашње југословенске државе, потрајаће, само на различитим нивоима политичке потчињености и социјалног поробљавања. За мале, „транзицијом“ и колонијалним положајем упропашћене земље, попут пост-југословенских, приоритетно је питање *како се одр-*

жати у глобалном контексту моћи као силе. Тај контекст је одавно постао битан чинилац њиховог целокупног стања, укључујући формирање доминантног профила политичко-економских, медијских и интелектуалних елита.

Нови социјализам је укидање (у Хегеловом смислу) сваког, посебно неолибералног капитализма, односно, афирмација неопходне историјске алтернативе, која подразумева и нову теоријску парадигму. Она не може проићи из концепције прве или друге модерне, пост-модерне, нити, пак, пост-пост-модерне. Морала би бити израз процеса *транс-модерне*. Све претходно наведене теорије остају у оквиру капитализма, односно, капиталистичке модернизације. Оно „пост“, било да се употребљава једном или два пута, означава само да се феномен капиталистичке модернизације наставља у друкчијим видовима, али се не надилази. Појам „транс-модерне“ управо означава то надилажење, а не останак у оквиру суштински истог историјског обрасца, само изнутра измењеног, а поготово не пад у предкапитализам, што се, такође, збива.

Да резимирам свој суд о књизи Вјерана Катунарића.

У својој целини она је значајно и вишеструко потребно дело. Уклапа се у наговештаје оног тренда који раскида с *новим тотали-*

таризмом, оним што намеће безусловну покорност приватној својини, тржишту и профиту, са имитативно-вазалном теоријом, чији су домети далеко испод драме и претећег суноврата друштава у којима живимо, али, можда, и већине света. У овом Катунарићевом делу има и нечег од блоховске наде, те стога и специфичног пророштва. Судбина пророка најчешће није лака. Али, ако се њихова предвиђања макар делом обистине, онда је то довољна сатисфакција за личну скрајнутост у преовлађујућем, данас неолибералном духу времена.

